GRAMATICĂ ŞI VOCABULAR

DESPRE LEXICOGRAFIE ŞI LEXICOLOGIE ÎN LUMINA ÎNVĂŢĂTURII STALINISTE DESPRE LIMBĂ

DE

PROFESOR VICTOR CHERESTEŞIU

Lexicologia este o ramură a lingvisticii, care are drept obiect studiul lexicului (studiul vocabularului limbii). « După cum se ştie — scrie I. V. Stalin — toate cuvintele cuprinse într'o limbă formează laolată aşa numitul vocabular... Vocabularul reflectă starea limbii: cu cât vocabularul este mai bogat şi mai variat, cu atât limba este mai bogată şi mai desvoltată. Dar vocabularul, luat ca atare, nu este suficient pentru a forma o limbă; el este mai degrabă material de construcţie pentru limbă »[1]. Fără de acest material de construcţie « nu este de conceput nicio limbă. Vocabularul — scrie I. V. Stalin mai departe — se află într'o stare de schimbare aproape neîntreruptă »[2]. Desvoltarea continuă a industriei şi a agriculturii, a comerţului şi a transporturilor, a tehnicii şi a ştiinţei cere limbii completarea vocabularului cu cuvinte şi expresii noi, necesare activităţii lor. Şi limba, reflectând nemijlocit aceste nevoi, îşi completează vocabularul cu cuvinte noi, îşi perfecţionează structura ei gramaticală.

Lexicologia se ocupă cu aceste schimbări, cu aceste modificări în vocabularul limbii, cu formele şi cauzele modificărilor, cu viaţa cuvintelor, naşterea, învechirea şi dispariţia lor, cu îmbogăţirea limbii cu cuvinte noi, cu modificările sensurilor cuvintelor, cu vocabularul diferitelor dialecte ale limbii etc. Astfel, lexicologia vine în contact cu dialectologia, etimologia, semantica. Studiul comparativ al lexicului unor limbi înrudite dă de asemenea date importante şi pentru lingvistica comparativ-istorică.

[1] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1950, p. 24.
[2] I. Stalin, Marxismul şi problemele lingvisticii, Ed. P.M.R., 1950, p. 25.

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)

Lexicografia este ştiinţa întocmirii dicţionarelor. Dicţionarele cuprind cuvintele dintr'o limbă, sau din două ori mai multe limbi, date, de obicei, în ordine alfabetică. Cel mai răspândit tip de dicţionar e dicţionarul bilingv (în două limbi), cunoscut încă din vremea antichităţii (dicţionarele sumero-babilonice). Aceste dicţionare au apărut încă în epoca sclavagistă, pentru a satisface nevoia de comunicare între colectivele sociale sau statale care vorbeau limbi diferite Tot în timpuri îndepărtate apar şi dicţionarele explicative (într'o singură limbă), care-şi propun ca sarcină să explice sensurile şi întrebuinţarea cuvintelor din limba respectivă. Cel mai vechi tip de dicţionar într'o singură limbă este aşa numitul « glosar ». El prezintă o listă cu comentariile cuvintelor unui text greu de înţeles. Astfel de glosare sunt « Vedele » din vechea Indie, comentarii lexicografice asupra lui Homer etc. In epoca Renaşterii capătă o desvoltare deosebită lexicografia limbilor greacă şi latină; unul din cele mai cunoscute dicţionare de atunci e « Tesaurus linguae latinae » al lui Robert Etienne (secolul XVI-lea).

Ştiinţa lexicografică, privind noile limbi europene, se desvoltă mai târziu, cu începere din secolul al XVII-lea, şi se leagă strâns de procesul de consolidare a limbilor naţionale literare. In această perioadă se întocmeşte şi dicţionarul Academiei italiene (Veneţia 1612) şi dicţionarul Academiei franceze, început la 1638 şi terminat după 56 de ani, la 1894.

Academiile în fiinţă pe atunci şi-au propus să redacteze dicţionare explicative pentru tot bagajul de cuvinte al limbii naţionale. Se pot distinge două tipuri de dicţionare academice de acest fel: dicţionarul-inventar şi dicţionarul normativ.

Dicţionarul-inventar culege fără multă alegere lexicul limbii din toate regiunile ţării şi din toate timpurile. Acest fel de dicţionar nu tinde să dea norme cu privire la folosirea sau nefolosirea unui cuvânt, nu indică dacă o formă e corectă sau nu, dacă e recomandabilă sau nu. Adunând materialul de limbă din tot ce a văzut vreodată lumina tiparului, lingviştii care au pornit pe drumul unei astfel de încercări şi-au irosit truda şi strădaniile într'o muncă de Sisif. Ei nu au reuşit să realizeze nici măcar un dicţionar istoric al limbii. Dicţionarele rămâneau neterminate şi, în cel mai bun caz, chiar dacă erau terminate, prin întinderea lor prea mare, nu erau potrivite pentru masele largi ale poporului, erau deci lipsite de utilitate practică şi, adesea, de valoare ştiinţifică.

Spre deosebire de aceste dicţionare întocmite de academiile burgheze, lexicografii sovietici au pornit pe drumul realizării unor opere care să satisfacă în primul rând cerinţele maselor populare însetate de cultura spre care-i purtau victoriile Marii Revoluţii Socialiste din Octombrie.

Lenin şi Stalin au acordat o deosebită importanţă muncii de întocmire a dicţionarelor.

In plin război intervenţionist al imperialiştilor împotriva tânărului stat sovietic, la 18 ianuarie 1920, Lenin îi scrie lui Lunacearski că dicţionarul lui

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)

Dal e... «un lucru minunat, dar e doar un dicţionar dialectal şi, pe deasupra, învechit. Nu a venit oare vremea să se alcătuiască un dicţionar al adevăratei limbi ruseşti, să zicem un dicţionar al cuvintelor întrebuinţate de clasici, dela Puşkin până la Gorchi?

Ce-ar fi să punem la această treabă 30 de oameni de ştiinţă, dându-le o raţie aşa cum primesc ostaşii armatei roşii?»[1].

Aceste câteva rânduri oglindesc importanţa dată de Lenin lexicografiei, studiului ştiinţific al bogăţiei limbii vorbite a poporului. E semnificativ faptul că pentru muncitorii la dicţionare, marele Lenin propune raţia apărătorilor ţării, care luptau împotriva duşmanului.

In această scrisoare se arată clar şi căror cerinţe trebue să răspundă un dicţionar explicativ al limbii contemporane.

Pe baza acestor principii a fost întocmit în timp de 12 ani (1928—1940) dicţionarul lui Uşakov (4 volume apărute în anii 1935—1940). «Noul dicţionar — se spune în prefaţă — e *dicţionarul limbii ruse contemporane*. Materialul dicţionarului îl constitue cuvintele literaturii noastre clasice dela Puşkin până la Gorki şi ale limbii naţionale ştiinţifice şi literare, formate în cursul secolului al XIX-lea. Dar în el se includ de asemenea şi cuvintele noi, intrate în uzul general, în special cuvintele formate din prescurtări de tipul *colhoz*, *zarplata*, cuvintele din diferitele ramuri tehnice, cuvintele noi sau puţin cunoscute mai înainte, dar care în vremea noastră au primit o largă răspândire în legătură cu desfăşurarea tot mai mare a construirii socialismului»[2].

In dicţionarul acesta se dă mare atenţie laturii normative. La fiecare cuvânt se indică accentul, ortografia, pluralul cuvântului şi alte forme gramaticale, iar în cazurile când pronunţarea oscilează, se dă cea corectă. De asemenea, se înregistrează şi abaterile dela aspectul literar al cuvântului, precizându-se că forma respectivă e «arhaică», «ieşită din uz», «regională» etc. Pentru formele mai puţin recomandabile se fac trimiteri la forma literară. Nu lipsesc din dicţionar nici indicaţiile stilistice. Astfel întocmit, dicţionarul este un îndreptar preţios pentru folosirea corectă a cuvintelor, a formelor gramaticale şi a pronunţării. In U.R.S.S., radio-ul, presa, şcoala consultă în permanenţă dicţionarele sovietice. Dicţionarele noi au încetat de a mai fi simple dicţionare informative, iar lexicograful nu mai are rolul unui înregistrator de cuvinte sau de citate. «... Lingvistul — scrie S. I. Ojegov — nu numai că cunoaşte căile de desvoltare a limbii, el însuşi este purtătorul limbii colectivului. De aceea el nu numai că înregistrează şi interpretează faptele limbii, ci, ca participant clarvăzător la creaţia lingvistică a colectivului, el însuşi devine un legiuitor al normelor. De aceea e atât de important pentru lingvist, creator al dicţionarului normativ, să pătrundă spiritul limbii unei epoci» (adică să cunoască legile interne de desvoltare a limbii). «... lexico-

[1] V. I. Lenin, Despre literatură, Ed. P.M.R., 1949, p. 220—221.
[2] D. N. Usakov, Dicţionar explicativ al limbii ... XIII

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)

grafia sovietică — scrie S. I. Ojegov mai departe — ... trebue să devină una din formele... de propagare a normelor limbii literare ruse »[1].

★

In ţara noastră, printre cele mai vechi dicţionare, amintim aici Lexiconul Marsiglian din secolul al XVII-lea, Lexiconul redactat de Anonymus Caransebesiensis (1742) şi Lexiconul dela Buda din 1825.

Alcătuirea unui dicţionar şi a unei gramatici a limbii române a constituit mobilul înfiinţării, în 1867, a Societăţii academice române. Imitând servil Academiile din apus, Societatea academică română şi-a pus dela început ca scop să realizeze un dicţionar-inventar al limbii române. Acest lucru vădeşte desigur nu dragoste de popor şi cultura lui. Mergând pe linia anticulturală şi antinaţională a regimului burghezo-moşieresc, în loc să ceară lingviştilor întocmirea unui dicţionar al limbii contemporane, dicţionar care ar fi folosit la ridicarea culturală a maselor, vechea Academie a pornit pe un drum fără sfârşit, transformând marele dicţionar al limbii române într'o fantomă, ceea ce a făcut ca până azi poporul nostru să fie lipsit de un dicţionar ştinţific al limbii sale, în care să găsească bogăţia graiului pe care l-a creat şi-l foloseşte.

Nu e lipsit de interes să dăm aici, în câteva cuvinte, istoricul de pomină al dicţionarului defunctei Academii. La alcătuirea dicţionarului ea a însărcinat pe faimoşii latinişti August Treboniu Laurian şi I. C. Massim. Dicţionarul făcut de ei şi publicat în 1873—1876 constă în cuvinte copiate din dicţionarele latine sau cuvinte născocite de ei după modelele celor latine. Cât despre cuvintele din limba vie a poporului, ele au fost strânse într'un aşa numit « glosariu », fiind socotite cuvinte ce trebue înlăturate din limbă.

După această monstruoasă lucrare, vechea Academie însărcinează, în 1848, cu elaborarea Dicţionarului, pe Bogdan Petriceicu Haşdeu. Haşdeu porneşte dela principiul sănătos că dicţionarul trebue să cuprindă limba vorbită de popor. Din păcate şi Haşdeu a conceput dicţionarul ca un dicţionar-inventar, care să includă toate cuvintele limbii române, din toate formaţiile sale social-istorice şi din toate regiunile, inclusiv acelea care dispăruseră demult din uzul poporului. Se înţelege că asemenea sarcini l-au depăşit. In decurs de 13 ani, Haşdeu reuşeşte să redacteze şi să publice dicţionarul abia până la cuvântul « bărbat ».

In 1897 se încredinţează elaborarea dicţionarului lui Alexandru Philippide. Timp de opt ani, Philippide adună material lexical bogat, din limba vie, ca şi din literatura veche, populară şi modernă, dar redactarea lucrării e concepută de el pe un plan aproape tot atât de vast ca al lui Haşdeu şi, deci, irealizabil în timpul necesar.

In 1906, vechea Academie face o nouă încercare cu Sextil Puşcariu — cunoscut reacţionar. Acesta şi-a luat angajamentul să termine lucrarea în şase ani. Anga-

[1] S. I. Ojegov, Despre cele trei tipuri de dicţionare ale limbii ruse contemporane, Voprosî azîcoznania, 1952 nr. 2, p. 90 şi urm.

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)

jamentul a rămas însă pe hârtie. Puşcariu ajunge, în decurs de 38 de ani, să redacteze şi să publice abia cuvintele cu literele A—C, F—L (până la cuvântul *lojniţă*).

De ce oare vechea Academie a început mereu dicţionarul şi nu l-a terminat niciodată? Explicaţia o găsim în însăşi concepţia ei despre rolul ştiinţei şi al oamenilor de ştiinţă în viaţa societăţii, concepţie care consideră ştiinţa ca fiind rezervată numai unei elite, ruptă de popor, de lupta poporului pentru progres şi o viaţă mai bună.

Partidul Muncitoresc Român şi Prezidiul Academiei R.P.R. au sfătuit şi au îndrumat încă din 1948 pe oamenii de ştiinţă din patria noastră să rupă cu tradiţiile retrograde ale trecutului, ale ştiinţei pentru elite, să făurească o ştiinţă legată de popor, în slujba poporului.

Sarcina aceasta de onoare nu a putut fi însă îndeplinită de lingviştii Al. Rosetti, I. Iordan şi Al. Graur, care nu au reuşit să se lepede de influenţele idealiste din lingvistica burgheză, la a cărei şcoală s'au format şi sub a cărei înrâurire nu au putut privi cu discernământ teoriile neştiinţifice, nemarxiste ale lui Marr şi ale şcolii lui.

După reorganizarea Institutului de Lingvistică din Bucureşti, s'a pornit hotărît la lupta împotriva rămăşiţelor idealismului şi pentru triumful învăţăturii marxist-staliniste în lingvistică.

Luând drept exemplu lexicografia sovietică, s'a părăsit definitiv ideea alcătuirii unui «dicţionar tezaur». Dicţionarul la care se lucrează azi, la Bucureşti şi Cluj, e dicţionarul limbii literare române contemporane. Scopul lui e de a da oamenilor muncii un dicţionar al limbii actuale, al limbii vii, vorbite şi scrise de către clasicii şi scriitorii noştri moderni, de seamă, precum şi de conducătorii Partidului nostru. Astfel conceput, se înţelege ce sarcini mari stau azi în faţa lexicografilor noştri. Dicţionarul pe care-l aşteaptă poporul muncitor dela noi trebue să fie un dicţionar normativ, nu un dicţionar-registru, un dicţionar-muzeu. Lingvistul, creator al dicţionarului normativ, trebue să pătrundă spiritul limbii, să cunoască legile interne de desvoltare a limbii. Pentru aprecierea a ceea ce e «corect» şi a ceeace e «incorect» în limbă, el trebue să pornească dela tezele fundamentale ale lingvisticii marxiste. «Tot ce este nou şi se desvoltă, tot ce este îndreptăţit prin legile interne de desvoltare a limbii, tot ce corespunde structurii acesteia, tot ce se bazează pe tendinţele vii ale creaţiei populare, pe procesele active din gamatică, semantică, întrebuinţarea cuvintelor, formarea cuvintelor etc. nu poate fi socotit «incorect». Dimpotrivă, ceea ce se creează de obicei artificial, în ciuda normelor vii şi tendinţelor vii ale desvoltării limbii literare, ceea ce se transpune mecanic din dialecte şi jargoane în limba literară constitue «elemente incorecte» în adevăratul sens al cuvântului, care sărăcesc şi pocesc limba»[1].

[1] Din articolul program publicat în revista Voprosî Iazîcoznania, 1952, nr. 1.

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)

Desvoltarea rapidă a industriei şi agriculturii, ridicarea nivelului cultural al maselor, interesul tot mai general pentru progresele ştiinţei şi tehnicii fac ca terminologia specială tehnică, ştiinţifică, lexicul de specialitate să pătrundă adânc în limba poporului, în limba literară şi în limba presei. In problema unificării, a fixării terminologiei de specialitate mai e mult de făcut. Prin muncă susţinută şi devotată cauzei poporului, lexicografii noştri vor învinge nu numai aceste dificultăţi, ci şi toate celelalte care stau în calea alcătuirii noilor dicţionare. Sarcina de onoare a Institutului de Lingvistică al Academiei R.P.R. este astăzi redactarea şi publicarea la termen, în condiţii optime, a dicţionarului limbii literare române contemporane, lucrare aşteptată de aproape un veac de oamenii muncii din patria noastră.

După cum se prezintă până acum mersul lucrărilor, avem tot dreptul să credem că, până la sfârşitul acestui an, vor fi date la tipar primele două volume din « Dicţionarul limbii române contemporane ».

BDD-A10175 © 1953 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:59:40 UTC)